

МАНЬКО Д. Г.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових
дисциплін
(Міжнародний гуманітарний університет)

УДК 340.12:378(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.6>

ЩОДО МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Забезпечення якісного рівня юридичної освіти є запорукою розвитку сучасної держави. У статті порушується проблема модернізації методичного забезпечення викладання юридичних дисциплін в закладах вищої юридичної освіти в Україні. Особливу увагу приділено інноваційним методикам викладання юридичних дисциплін для здобувачів вітчизняних правничих шкіл.

У статті звернено увагу, що широке застосування інформаційних технологій у всіх сферах людського життя виступає каталізатором суттєвих перетворень в процесі підготовки правників та висуває низку вимог відносно забезпечення якості вищої юридичної освіти, як-то: варіативність освітніх програм та швидке реагування закладів вищої юридичної освіти на нові тенденції на ринку праці; комплексність як ключова характеристика освітніх програм; «переформатування» ролі викладача; збільшення частки самостійної підготовки здобувача вищої освіти.

Показано, що з точки зору сучасних педагогічних технологій до числа найбільш ефективних методів з точки зору засвоєння здобувачами вищої юридичної освіти навчального матеріалу відносяться метод рольової гри, кейс-метод, метод «мозковий штурм», метод дискусії, метод роботи в малих групах, сократівський метод, авторські курси, тести, інтернет-навчання, майстер-класи та ін. Розкрито зміст інноваційних методів викладання юридичних дисциплін.

Наголошено, що юридична освіта має давати не лише міцну фундаментальну базу, але й формувати нові навички, компетентності, котрі знадобляться при виконанні нового роду завдань, котрі раніше не виникали в професійній діяльності юриста.

Проведено розмежування між традиційними та інноваційними методиками навчання. Встановлено, що традиційні методи в поєднанні з інноваційними дозволяють викладачу досягнути максимального результату в процесі підготовки юристів, закласти основи юридичної науки та навчити застосовувати ці знання на практиці.

Ключові слова: модернізація вищої освіти, методичне забезпечення, інноваційні методики навчання, методи навчання, навчальний процес, вища юридична освіта, здобувачі вищої освіти.

Manko D. G. Regarding the modernization of methodological support for applicants of higher legal education in Ukraine

Ensuring a high-quality level of legal education is the key to the development of a modern state. The article raises the issue of modernization of methodological support for teaching legal disciplines in higher legal education of Ukraine. Special attention is paid to innovative methods of teaching legal disciplines for students of domestic law schools.

The article draws attention to the fact that the widespread use of information technologies in all spheres of human life acts as a catalyst for significant transformations in the process of training lawyers and puts forward a number of requirements for ensuring the quality of higher legal education, such as: variability of educational programs and quick response of institutions of higher legal education to new trends in the labor market; complexity as a key characteristic of educational programs; «reformatting» the role of the teacher, who should become not only a carrier of unique information, but also a personal mentor of a student of higher education; increasing the share of independent training of higher education seekers.

It is shown that from the point of view of modern pedagogical technologies, among the most effective methods in terms of assimilation of educational material by students of higher legal education are the role-playing method, the case method, the «brainstorming» method, the discussion method, the method of working in small groups, the Socratic method, author's courses, tests, online training, master classes, etc. The content of innovative methods of teaching legal disciplines is disclosed.

It was emphasized that legal education should provide not only a solid fundamental base, but also form new skills and competences that will be needed when performing a new type of tasks that had not previously arisen in the professional activity of a lawyer.

A distinction is made between traditional and innovative teaching methods. It has been established that traditional methods combined with innovative ones allow the teacher to achieve the maximum result in the process of training lawyers, lay the foundations of legal science and teach how to apply this knowledge in practice.

Key words: *modernization of higher education, methodical support, innovative teaching methods, teaching methods, educational process, higher legal education, students of higher education.*

Постановка проблеми та її актуальність. Питання підвищення якості юридичної освіти завжди було предметом жвавих дискусій серед науковців та практиків, оскільки підготовка висококваліфікованих, конкурентоздатних правників неможлива без орієнтації на глобальні тенденції розвитку суспільства та ігнорування запитів з боку роботодавців. Останнім часом все частіше піднімається питання, пов'язані не лише із якістю підготовки здобувачів вищої юридичної освіти, але й необхідності взаємодії юридичної освіти та науки з практикою, інтеграцією вітчизняної наукової спільноти до загальноосвітнього освітнього товариства тощо. Всі ці питання актуалізують проблему модернізації методичного забезпечення процесу навчання в закладах вищої юридичної освіти в Україні.

Модернізація методичного забезпечення процесу навчання в закладах вищої юридичної освіти орієнтована на створення організаційно-педагогічних умов, котрі полягають в суттєвому переформатуванні програм, методів та форм навчання і, безумовно, підвищенні вимог, що висуваються до кваліфікації та мотивації професорсько-викладацького складу. Сьогодні перед закладами вищої юридичної освіти стоїть завдання модернізації методичного забезпечення процесу навчання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку, нової соціально-економічної ситуації, застосуванням інноваційних технологій та активним використанням інтернет ресурсів, що вимагають формування нового рівня освіченості, компетентності та розвитку професійних здібностей майбутніх правників.

Актуальність поставленої проблематики визначається переосмисленням модернізації методологічного забезпечення навчального процесу в закладах вищої юридичної освіти в Україні як одного із ключових механізмів в побудові інноваційної освітньої системи і, як наслідок, підготовки висококваліфікованих фахівців-правників.

Аналіз останніх публікацій. Питаннями методичного забезпечення викладання юридичних дисциплін для здобувачів вищої юридичної освіти в Україні займалися такі вчені

як-то: Н. Артикуца, Д. Кіблик, А. Колодій, М. Купчак, А. Лапко, В. Луппа, А. Моца, О. Повстин, Л. Рябовол, Н. Сухицька, А. Толкач, Т. Шевчук та ін. Проте, із врахуванням процесів реформування вищої юридичної освіти та прагненням перейняти найкращі моделі підготовки юридичних кадрів, і тим самим наблизитись до європейських стандартів в зазначеній сфері, проблематика модернізації методичного забезпечення залишається вкрай актуальною.

Мета дослідження – розкрити та проаналізувати особливості модернізації методичного забезпечення викладання юридичних дисциплін для здобувачів вищої юридичної освіти в Україні та визначити найбільш дієві форми та методи навчання в умовах трансформації суспільно значущих процесів.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка професія, незважаючи на свою специфіку, має враховувати тенденції розвитку сучасного суспільства. Технологічні досягнення, що змінюють систему та форми людської діяльності, є тим викликом, що ставить перед закладами вищої юридичної освіти нові завдання, пов'язані з підготовкою висококваліфікованого фахівця. Юридична освіта має давати не лише міцну фундаментальну базу, але й формувати нові навички, компетентності, котрі знадобляться при виконанні нового роду завдань, котрі раніше не виникали в професійній діяльності юриста. Технологічний прогрес породив правовідносини в віртуальній реальності, що вимагає розширення сфери юридичної діяльності правників. Все частіше можна почути про такі напрями професійної діяльності, як ІТ-юрист, віртуальний адвокат, кіберслідчий, медіатор тощо. Зазначені тенденції ставлять перед закладами вищої юридичної освіти нові вимоги, а саме: вузькопрофільність, здатність до вдосконалення професійних навичок і знань протягом життя, крос-функціональність, адаптованість до нових вимог, клієнтоорієнтованість тощо.

Даніель Голдсуорфі, аналізуючи вплив інформаційних технологій на юридичну освіту, відмічає: «такі досягнення, природньо, створюють проблеми для юристів та юридичної освіти. Закон не застрахований від технологічного розвитку та ризиків, пов'язаних із автоматизацією. Юридичні ролі, котрі включають повторення та розпізнавання партнерів, будучи все більше схильні до автоматизації за допомогою розумних та самонавчених алгоритмів. В далекомістовій перспективі ці сили змінять та перевизначать роль людини в юридичній діяльності, і, отже, вони будуть визначати майбутнє юридичної освіти» [6, с. 253].

Деякі експерти все зараз прогнозують, що скоро необхідність в юристах може відпасти або ж їх роль значно зменшиться, оскільки «штучний інтелект просунеться до такої міри, що відповіді з юридичних питань більш ефективно можна буде отримувати у комп'ютера, ніж у людини» [8, с. 128].

Таким чином, професія правника знаходиться в досить вразливому положенні перед інформаційними технологіями.

Наслідком цифровізації всіх сфер людського життя стало запровадження цілої низки вимог, котрі висуваються по відношенню до сучасної юридичної освіти:

- 1) варіативність освітніх програм та швидке реагування закладів вищої юридичної освіти на нові тенденції на ринку праці;
- 2) комплексність як ключова характеристика освітніх програм (мова йде не лише про запровадження нових навчальних дисциплін, на кшталт, ІТ право, муніципальне право тощо та переформатування «традиційних» навчальних дисциплін, але й відкриття нових міждисциплінарних спеціальностей);
- 3) «переформатування» ролі викладача, котрий на фоні збільшення інформації в геометричній прогресії має стати носієм унікальної інформації, а також персональним наставником здобувача вищої освіти, котрий керує процесом навчання, відслідковує помилки та аналізує результати навчання, а не обмежується читанням лекцій;
- 4) збільшення частки самостійної підготовки здобувача вищої освіти. В даному напрямку значна увага має приділятися розробці навчально-методичних матеріалів, котрі б були «дороговказом» для здобувача вищої освіти, що дає змогу зорієнтувати в вивченні матеріалу, пройти тести, тренінги, закріпити теорію на практиці, сформувати професійні навички та компетентності.

Процес підготовки юристів, їх подальша професійна діяльність напряду залежать від якості освіти. Серед суттєвих факторів, що зумовлюють перегляд підходів щодо якості вищої юридичної освіти, варто згадати наступні: суттєві зміни в соціально-економічному житті та правовій сфері, що вимагають від системи юридичної освіти суттєвих перетворень; слабкий рівень шкільної підготовки, що отримують здобувачі, що передбачає значну реструктуризацію наповнення в закладах вищої юридичної освіти; популяризації юридичної професії та велика кількість закладів, що готують майбутніх правників і, як наслідок, зменшення якісного рівня професійної підготовки юристів; недостатній рівень теоретичних знань та практичних навичок у значної частини випускників закладів вищої юридичної освіти; низький рівень працевлаштування випускників закладів вищої юридичної освіти; зміна рівня фінансового забезпечення правничих шкіл, що призводить до проблеми їх існування та позначається на якості освітніх послуг, що надаються такими закладами вищої освіти; низький рівень педагогіко-професійної кваліфікації професорсько-викладацького складу в окремих правничих школах.

В сучасних умовах в українській державі висувуються суворі вимоги до якості професійної підготовки правників. Так, випускник правничої школи має володіти наступними здібностями: розуміти та аналізувати світоглядні, соціальні та особисті значущі проблеми; логічно мислити, аналізувати, систематизувати, узагальнювати, критично осмислювати інформацію, ставити дослідницькі завдання та обирати шляхи їх вирішення; креативно мислити та творчо вирішувати професійні завдання; логічно вірно, аргументовано та чітко будувати усну та письмову мову; вести дискусію і дискусії тощо.

Однак це все в теорії. Українська правничка школа в сучасних умовах переживає складний період. Існуюча довгий час класична система підготовки правників базувалась переважно на теоретичній підготовці майбутнього юриста, кінцевий результат якої був спрямований на отримання значного об'єму інформації з тієї чи іншої юридичної дисципліни, а практична складова підготовки завжди була вторинною відносно юридичної методології, теорії права, логіки юридичного мислення тощо. І такий підхід до юридичної освіти є традиційним для країн романо-германського типу.

Можна цілком погодитись з тезою Н. Янчук стосовно того, що «якщо випускник юридичної школи володіє методологією і теорією права, то він легко опанує юридичною практикою в певній області. І, навпаки, якщо випускник володіє лише практичними навичками в певній вузькій області та не має глибокої теоретичної підготовки, він ніколи не буде гарним юристом» [5, с. 315].

Однак, добре відомо, що в сучасних реаліях теоретичні правові знання швидко втрачають свою актуальність. Цифрова трансформація суспільних відносин, акселерація темпів соціально-економічних перетворень призвели до потреби конструктивного перегляду підходів до системи освіти в загалом, та вищої юридичної освіти зокрема. Потреба в модернізації методологічного забезпечення навчального процесу в закладах вищої юридичної освіти в Україні вимагає введення динамічного траверсу від навчальної діяльності до професійної юридичної практики. Навчальні дисципліни із юриспруденції при концептуальному вивченні мають пропонуватися не в якості наукових доктрин, що представлені у вигляді наукових текстів, а мають бути спрямовані на підвищення якості та вдосконалення структури підготовки майбутніх юристів, максимальне їх наближення до вимог ринку праці з урахуванням сучасного розвитку інноваційних та суспільних процесів. Викладання юридичних дисциплін має бути спрямоване на формування критичного мислення, що дозволить на більш глибокому рівні підійти до вирішення юридичних проблем.

В фаховій літературі висловлюється позиція, відповідно до якої «підготовка студентів на правничих факультетах або у вищих навчальних закладах юридичного профілю має будуватися з урахуванням соціального замовлення та бути максимально спрямованою на майбутні фахові потреби правника, формувати високий рівень професійної і загальної культури, фахової компетентності, який дозволить підтримувати високий професіоналізм у будь-якій сфері юридичної діяльності на рівні зростаючих вимог суспільства, професійної корпорації,

споживачів правничих послуг. Адже випускники мають бути готові діяти в умовах значної конкуренції та серйозного професійного ризику» [1, с. 3].

Модернізація вітчизняної системи вищої юридичної освіти у вказаному напрямі неможлива без запровадження інноваційних підходів до методологічного забезпечення навчального процесу в закладах вищої юридичної освіти в Україні.

На думку Т. Шевчук, вибір методів, що застосовуються при викладанні юридичних дисциплін має здійснюватися з урахуванням мети та дійового підходу до навчання, зокрема:

1) методи, які забезпечують опанування навчального предмета (словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні);

2) методи, які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти, конкурси, вікторини тощо);

3) методи контролю і самоконтролю у навчальній діяльності (опитування, залік, іспит, контрольна робота, тестування, питання для самоконтролю та ін.) [4, с. 86].

З точки зору сучасних педагогічних технологій до числа найефективніших технологій з точки зору засвоєння здобувачами вищої юридичної освіти навчального матеріалу відносяться метод рольової гри, кейс-метод, метод «мозковий штурм», метод дискусії, метод роботи в малих групах, сократівський метод, авторські курси, тести, інтернет-навчання, майстер-класи та ін.

Особливе значення в процесі професійної підготовки майбутніх юристів займає метод дискусій. Запорукою їх успішного проведення є вміння ставити дискусійні питання. Роль викладача зводиться до надання допомоги здобувачам вищої юридичної освіти в визначенні проблеми та спрямуванні напрямку обговорення для її пояснення та вирішення. Викладач може відводити дискусії ціле заняття або ж лише частину заняття.

Ще один досить популярний метод, що застосовується при викладанні юридичних дисциплін – мозковий штурм, котрий передбачає залучення всіх до розуміння та аналізу поставленого завдання та опрацювання шляхів його вирішення. Викладач задає академічній групі питання та просить здобувачів вищої освіти висловлювати будь-які думки в голос з тематики, що обговорюється. Завдання викладача полягає в залученні максимальної кількості слухачів до роботи. Результатом мозкового штурму є широкий спектр варіантів вирішення проблеми.

Досить ефективним методом, що сприяє засвоєнню навчального матеріалу, є метод рольової гри. Як відмічає В. Гис: «рольова гра має великі можливості в практичному, освітньому і виховному аспекті. Гра залучає до активної пізнавальної діяльності кожного студента окремо і всіх разом і тим самим є ефективним засобом організації освітнього процесу» [2, с. 8].

Рольова гра – ефективний метод навчання здобувачів вищої юридичної освіти практичним навичкам, оскільки вони засновані на принципі навчання в процесі гри. Таким чином майбутні правники мають можливість застосовувати теорію на практиці. Використання даного методу дає змогу не лише закріпити знання з того чи іншого правового питання, але й сформувати певний рівень вмінь та навичок, з тим, щоб на практиці вони могли відчувати себе більш впевненими та демонстрували професійну зрілість, логіку та здоровий глузд.

Особливо продуктивним методом в процесі опанування юридичних дисциплін є кейс-метод. Даний метод є ефективним при вивченні тих тем/питань з навчальної дисципліни, де відсутні однозначні відповіді на поставлені питання. Завдання викладача полягає в отриманні декількох можливих варіантів вирішення питання і орієнтація здобувачів вищої юридичної освіти на проблемну площину. Головний акцент при застосуванні кейс-методу полягає не в отриманні готового знання, а в процесі його опрацювання та пошуку. Даний метод дозволяє продемонструвати неоднозначність вирішення правової проблеми в реальній правозастосовній практиці.

Неабияке значення в процесі підготовки майбутніх юристів відіграє метод «пінг-понгу». Понятійний апарат – це стовп будь-якої науки, і юриспруденція не виняток. Законодавчі

акти містять норми-дефініції, що дозволяють однозначно трактувати нормативно-правові акти. Застосування даного методу дозволяє відшліфувати знання юридичної термінології. Так, викладач, заздалегідь готує карточки з термінами. Декілька здобувачів вищої освіти обирають карточки, один з них називає термін, а інший дає визначення і називає свій термін, а перший здобувач йому визначення, і так по колу. Правильність відповідей оцінюють інші здобувачі вищої освіти. По закінченню підводиться підсумок, розбираються похибки та помилки та оцінюється рівень знань здобувачів.

Сократівський метод базується на тому, що здобувач вищої юридичної освіти самостійно знаходить рішення правової проблеми шляхом відповідей на логічно сформоване коло питань. Даний метод сприяє формуванню у майбутніх юристів навичок формування питань, прогнозування розвитку розмови тощо.

Різноманітність існуючих методик викладання юридичних дисциплін дає можливість викладачеві «обирати ті з них, які не лише будуть забезпечувати високу якість засвоєння ... навчального матеріалу, а й найбільш повно відповідати його індивідуальним особливостям. Викладач повинен володіти здатністю безпомилково вибрати з усієї сукупності ті, які б відповідали поставленим цілям, конкретним умовам певної навчальної ситуації, діагностованому рівню до навчання ... та забезпечували б належний рівень засвоєння ними матеріалу» [3, с. 1002].

Варто відмітити, що кожна із цих методик є доволі ефективною і у випадку системного застосування виступає додатковою платформою для формування, отримання та перевірки знань здобувачів вищої юридичної освіти. Однак вибудовувати стратегію викладання юридичних дисциплін виходячи із їх пріоритетності над іншими методиками неправильно. Так, тестування дає змогу швидко перевірити рівень знань здобувача (або ж його вдачу), проте воно зводить нанівець мовні навички. І процес підготовки правника, і його подальша професійна діяльність пов'язана із вмінням грамотно сформувати свою позицію, точно передати отриману інформацію, здійснювати комунікацію в формі юридичних понять, положень тощо. Лише в процесі апробування багаторічної практики проведення семінарських занять, здачі заліків та екзаменів розкривається рівень знань з тієї чи іншої юридичної дисципліни, вміння логічно думати, доводити свою позицію. Застосування в процесі викладання юридичних дисциплін ігрових методів дозволяє наочно продемонструвати та сформувати певні навички та уміння, проте в рамках отримання правових основ, вивчення правових дефініцій, засвоєння фундаментальних правових аксіом повсюдне використання даних методів не завжди виправдано. Тому лише грамотне поєднання традиційних методів із інноваційними є запорукою якісної підготовки висококваліфікованих юристів.

Сьогодні має місце певна фетишизація інноваційних методів, що застосовуються в процесі викладання юридичних дисциплін і певна непопулярність традиційних методів. Проте, варто відмітити, що вибудовувати методику викладання з урахуванням пріоритетності інноваційних методів невірно. «Безконтактні форми викладання і контролю знань, що розривають особисті зв'язки між викладачем та студентом, що виключають ініціативну та творчу участь здобувача в освітньому процесі ... не сприяють якісній підготовці сучасного юриста» [7, с. 538].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене слід зауважити, що сучасні тенденції розвитку суспільства ставлять перед закладами вищої юридичної освіти нові вимоги щодо підготовки висококваліфікованих фахівців в юридичній сфері і саме модернізація методичного забезпечення системи підготовки здобувачів вищої юридичної освіти в Україні має стати тим ключем, що відчинить двері в світ професіоналізму, компетентності.

Процес підготовки юристів – складний процес, в основі якого мають бути як класичні, так і інноваційні методи викладання. Доцільність запровадження інноваційних методів навчання при підготовці юристів обумовлена тим, що сучасний юрист має володіти не лише теоретичними знаннями в області права, але й володіти професійними навичками та вміннями, бути готовим відшліфувати свої професійні знання та навички протягом життя, бути спроможним опановувати суміжні сфери аби відповідати вимогам часу. В той же час,

інноваційні методи навчання не мають стати панацеєю та замінити традиційні методи викладання юридичних дисциплін. Процес підготовки юристів – складний процес, в основі якого мають бути як традиційні, так і інноваційні методи навчання. Традиційні методи в поєднанні з інноваційними дозволяють викладачу досягнути максимального результату в процесі підготовки юристів, закласти основи юридичної науки та навчити застосовувати ці знання на практиці.

Список використаних джерел:

1. Артикуца Н.В. Інноваційні методики викладання дисциплін в вищій юридичній школі. *Інноваційні технології у вищій юридичній освіті*: матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., присвяченої 390-річчю з дня заснування Київської братської школи – предтечі Києво-Могилянської академії 25-28 трав. 2005 р. Київ: Стилос, 2005. С. 3-26.
2. Гис В.І. методика проведення гри як засобу активної пізнавальної діяльності. *Англійська мова і література*. 2010. № 6. С. 7-9.
3. Забарна Н., Ковда Н. Інноваційні методики викладання юридичних дисциплін. *Traektoria Nauki = Part of Science*. 2021. Vol. 7. № 11. С. 1001-1008.
4. Шевчук Т.М. Запровадження активних методів навчання при викладанні юридичних дисциплін у ВНЗ. *Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 12 квітня 2017 р.) у 2-х т. – Т. 1 / редкол.: ВННІЕ ТНЕУ. Тернопіль: Крок, 2017. С. 86-88.
5. Янчук Н.Д. Реформування юридичної освіти в Україні: осмислення та перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 311-316.
6. Goldsworthy D. The future of legal education in the 21st century. *Adelaide Law Review*. 2020. № 41. P. 243–265.
7. Keyes M., Johnstone R. Changing Legal Education: Rhetoric, Reality, and Prospects for the Future. *Sydney Law Review*. 2004. № 26 (4). URL: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/SydLawRw/2004/26.html>.
8. Singh Manveen. In the Line of Fire: Is Technology Taking Over the Legal Profession? *North Carolina Central Law Review*. 2017. № 40(1). P. 122–139. URL: https://www.researchgate.net/publication/332208630_In_the_Line_of_Fire_Is_Technology_Taking_Over_the_Legal_Profession

